

Donald Hall

Smrt »smrti poezije«!

Odgovor objokovalcem

So dnevi, ko se človeku ob prebiranju časopisov zdi, da so Združene države dežela, predana poeziji. Športne strani ponujajo svojevrstno prevaro. O »poeziji gibanja« kar dvakrat beremo v poročilu s tekmovanja v umetnostnem drsanju, prispevek s kentuckyjskega derbija pravi, da je bil igralec basebala »pesnik svojega položaja«, na regati pa so jadrnice tekmoval pod »poetično modrim nebom«. V zabavni rubriki Zippy občuduje Zerbinin videz z besedami: »Ti si pesem v poliestru.« Upravnik pogrebnega zavoda v oglasu za svoje storitve sanja o neobhodnosti poezije v vsakdanjem življenju. Težko je razvozljati, o čem pravzaprav govori, toda kmalu postane jasno, da ta poezija nima nič skupnega s pesnimi.

Kot kaže, je torej poezija (1.) puhel sinonim za popolnost ali nevednost.

Kaj še velja za vsesplošen odnos do poezije?

2. V glavnem je nesporno, da je nihče ne bere.

3. V glavnem je nesporno, da je ne-branje poezije (a) sodoben in (b) naraščajoč problem. Iz (a) sledi, da so nekoč (v neki fantazijski preteklosti, na primer »v starih časih«, kot jih pojmuje šestleten otrok) naši predniki brali pesmi in so bili pesniki bogati in slavni. Iz (b) sledi, da je vsako leto manj ljudi, ki berejo poezijo, kupujejo knjige in hodijo na literarne večere.

Nadaljnji primeri vsesplošnega prepričanja so:

4. Poezijo berejo le pesniki.

5. Pesniki sami so krivi, da je poezija izgubila občinstvo.

6. Danes vsakdo ve, da je poezija »neuporabna in popolnoma iz mode«, kot je že pred stoletjem ugotavljal Flaubert v delu *Bouvard in Pécuchet*.

Razširitev in ponovitev teh znanih dejstev najdemo v reviji *Time* pod naslovom *Is Verse a Dying Technique?* (*Ali verz izumira?*) Edmunda Wilsona, vsepovsod v dnevnem časopisju, v intervjujih z založniki, v knjižnih recenzijah, ki jih pišejo pesniki, in v avgustovski številki

revije *Commentary* iz leta 1988, kjer je Joseph Epstein zbral vse zadnjih dvesto let znane šablonske poglede na poezijo pod naslovom *Who Killed Poetry? (Kdo je ubil poezijo?)*.

Time, ki je leta 1922 označil *Pusto deželo* za potegavščino, je leta 1950 v zgodbi z naslovne strani T. S. Eliota povzdignil v svetnika. Seveda so se v razponu tridesetih let novinarji in uredniki revije *Time* zamenjali, toda spremenili se niso: veliki in močni vedno ostarijo in pomro, majhni in slabotni pa so prepuščeni pozabi. Po obdobju Eliota, Frosta, Stevensa, Moora in Williama so na stranskem odru preživeli Lowell, Berryman, Jarrell in Bishop. In po njihovi smrti so kritiki odkrili, da so bili umrli pritlikavci v resnici pravzaprav vseskozi velikani, in označili mladi pesniški rod za škrate. Smeli nekrologi v čast Allenu Ginsbergu so že napisani; se kdo spominja pisanja revije *Life* pred tridesetimi leti o beatniški generaciji?

»Ali verz izumira?« Odgovor Edmunda Wilsona iz leta 1928 je pritrđen. Gre za eno slabših mojstrovih razprav. Wilsonova daljnovidnost odkriva, da zdravniki in fiziki, ko pišejo o medicini in nebesnih pojavih, ne uporabljajo več poezije. Da, Lukrecij je mrtev. In seveda, Coleridge je poezijo dojemal precej drugače kot Horac. Toda Wilson leta 1928 naglašata tudi, da je do zloma poezije prišlo, ker »je verz od obdobja Sandburga in Pounda doživel nov razvoj. Ostrina in moč sta izginili; beatništvo je utrla pot izprijenemu dolgočasju«. (Wilson seveda govori tako v času razcveta poezije Mooreove, Williama, Frosta, Stevensa in Eliota. Leta 1948 doda sestavek, v katerem živčno priznava tudi Audena, katerega je dvajset let prej zavrnil.) Nadaljuje, presenetljivo, z razlago srži problema: »Težava je v tem, da ni tehnike verza, ki bi bila danes bolj obrabljena, kot je prosti verz. Stari jambski petomer nima več nič skupnega s tempom in jezikom našega časa. Yeats je bil zadnji, ki ga je lahko uporabil.«

In vendar, Yeats ni ustvaril resnično zanimivega prostega verza, medtem ko je to v veliki meri uspelo kar dvema Američanom v Wilsonovem času. Frost, izhajajoč iz Wordsworthovega vpliva, je ustvaril idiomatični ameriški prosti verz predvsem v svojih dramskih monologih, ki so bržkone najboljši sodobni primer te oblike. Stevens, izhajajoč iz Tenysonovega vpliva, je v prostem verzu pesnil veličastno kot Titon. Berite Frostov *Home Burial* in Stevensovo *Nedeljsko jutro* in mi potem recite, da je bil prosti verz leta 1928 obrabljena pesniška oblika!

Poezija ni bila nikoli Wilsonova močnejša stran. Omembe vredno je, da je označil Edno St. Vincent Millay za veliko pesnico njene dobe, večjo od Roberta Frosta, Marianne Moore, T. S. Eliota, Ezre Pounda, Wallacea Stevensa in Williama Carlosa Williama. V nedavnem samo-intervjuju v tedniku *The New Yorker* Wilson razkriva, da je med sodobnimi pesniki le Robert Lowell vreden pozornosti. Prihranek časa je seveda velik, če se človeku ne zdi potrebno posvetiti pozornosti Eli-

zabeth Bishop, Johnu Ashberyju, Galwayu Kinellu, Louisu Simpsonu, Adrienne Rich, Sylvii Plath, Johnu Berrymanu ...

Šestdeset let po tistem, ko nam je Edmund Wilson povedal, da je verz na smrtni postelji, nam Epstein v reviji *Commentary* odkrije, da je šlo za umor. Seveda, kar je za Epsteinova zlata doba (Stevens, Frost, Williams), pomeni Wilsonu obdobje »izprijenega dolgočasja«. Vse se spreminja in vse ostaja isto. Poezija je bila pred dvajsetimi ali tridesetimi leti vedno v »dobri formi«; tukaj in zdaj pa jo (vedno) jemlje vrag. To žalostinko poslušam že štirideset let, ne le od uglednih kritikov in esejistov, pač pa tudi od profesorjev in časnikarjev, ki radi dvigujejo preplah zaradi stanja v naši kulturi. Ponovitev obrazca v spremenjenih razmerah in z drugačnimi sestavinami ne pomeni, da je obrazec nenehnih tožb neveljaven, ampak vodi k spoznanju, da predstavlja še nekaj, kar je sicer očem skrito.

Ko se sprašuje »Kdo je ubil poezijo?«, Joseph Epstein vztraja, da on sam proti poeziji nima nič. »Učili so me, da je poezija sama po sebi nekaj vzvišenega« pravi in priznava svoj »kvazireligiozni stil« ter trdi, da »je takšen naboj poezija nazadnje vsebovala v petdesetih letih«. Je Epstein hodil v šolo v petdesetih letih? Če bi v letu 1989 neustrašno hodil na literarne večere, bi videl dvajsetletnike, podvržene kvazireligioznim čustvom – nekdo od njih bo, skoraj zagotovo, v tridesetih letih naslednjega stoletja napisal razpravo, v kateri bo svetu oznanil, da poezija trohni v grobu.

Častiti ne pomeni ljubiti. Tiste, ki v starosti petdesetih let objokujejo smrt poezije, so pri dvajsetih učili, naj jo povelečujejo. Obrekovalec poezije v srednjih letih je tisti, ki pred tridesetimi leti kot študent ni zamudil nobenega literarnega večera v Wilsonovem obdobju »Pounda in Sandburga« ali Epsteinovem »fluidnem obdobju T. S. Eliota in Wallacea Stevensa, Roberta Frosta in Williama Carlosa Williamsa«. Po zaključnem šolanju ljudje prenehajo z branjem sodobne poezije. Zakaj pa ne? Začno se ukvarjati z novinarstvom, poučevanjem, esejistiko, urednikovanjem, delničarstvom itd. in odpadejo od študentske »Cerkve poezije«. Leta pozneje, ko bežno in mnogo prepozno preletijo pesniško prizorišče, nam razlagajo, da je poezija mrtva. Zapustili so jo in zdaj jo krivijo, da je ona zapustila njih. Pravzaprav objokujejo svoje lastno staranje. Mar ne počnemo tega vsi? Le da nas je nekaj, ki za to ne krivimo pesnikov.

Epstein usmeri svojo ost v dva poeta, ki ju ne imenuje, ampak etnično označi: »Prvi je bil Havajec japonskega porekla, drugi Žid, pripadnik srednjega sloja.« O njiju govori prezirljivo, ironično nergaje in njune pesmi imenuje »močno domišljave in ne dovolj jezikovno izjemne ter miselno prefinjene, da bi si jih bilo moč zapomniti«. Tipično čvekanje. Epstein pesnika odkloni, ne da bi navedel en sam njun verz. Tako kot Wilson tudi on varčuje s časom in se ne seznanja podrobneje z umetnostjo, ki jo omalovažuje.

Dvomljlive žalostinke ob smrti poezije na potrebujejo odgovora. Vseeno pa lahko laž, ki se pogosto pojavi, postane resnica. Epstein poroča, da je *Los Angeles Times* lani objavil, da pesniških zbirk ne bodo več recenzirali. V dnevniku *Washington Post* je Jonathan Yardley omenil to objavo, ki je nikoli ni bilo, in potem ploskal nečemu, kar se nikoli ni zgodilo.

Urednik *The Los Angeles Times Book Review* je le naznanil, da bo časopis objavljajl manj recenzij in bo namesto njih vsak teden predstavil izbrano pesem in ob njej avtorja. V dveh letih takega pristopa je *LATBR* nadaljeval z recenzijami poezije (v večji meri kot *The New York Times Book Review*) in ob tem v nadaljevanjih objavil antologijo sodobne ameriške poezije. *The Los Angeles Times* verjetno posveča poeziji več pozornosti kot katerikoli drug časopis v deželi. Ko je objavil nov pristop, pa so ga pesniki sprva bojkotirali. Radi namreč nastopamo kot žrtve, ljubimo romantično odmaknjenost in užaljenost.

Vsako leto v tej deželi izide več kot tisoč pesniških zbirk. Več ljudi kot kdajkoli prej pesmi piše, objavlja, posluša in verjetno tudi bere. Jasno in glasno priznajmo, da se najbolje prodaja Stephen King, da poezija ni tako priljubljena kot profesionalna rokoborba in da se javnega branja poezije v Združenih državah udeležuje manj ljudi kot v sovjetski Rusiji. Pa vseeno: v Združenih državah bere poezijo več ljudi kot kdajkoli prej.

Ko sem pred štiridesetimi leti hodil v šolo, so bili literarni večeri redkost. Izjema je bil le Frost, ki jih je priredil precej. Stevensova in Williamsova biografija nam povesta, da je bilo za ta dva moža javno branje pesmi nekaj nenavadnega. V reviji *Poetry* je bilo na ovitku moč prebrati trditev Walta Whitmana, da je »velikim pesnikom potrebno tudi takšno občinstvo«; to zveni kot puhla fraza. Pričetku literarnih srečanj v poznih petdesetih je sledil pravi plaz tovrstnih prireditev v šestdesetih letih, ki se nadaljuje zdaj, ko smo na pragu devetdesetih.

Literarna srečanja so osnova prodaje knjig. Ko je komercialni založnik leta 1950 izdal tretjo knjigo srednje uspešnega pesnika, so natisnili sedemsto petdeset, morda tisoč trdo vezanih izvodov. Če so knjigo razprodali v treh ali štirih letih, je bil to uspeh. Isti založnik bi v letu 1989 istemu pesniku skoraj zagotovo izdal knjigo v štiri do pet tisoč trdo vezanih in žepnih izvodih – in obstajale bi vse možnosti za ponatis. V zadnjem času je ducatu ali več ameriškim pesnikom uspelo prodati vsaj nekatere knjige v več desetisoč izvodih. To so Adrienne Rich, Robert Bly, Allen Ginsberg, John Ashbery, Galway Kinnell, Robert Creeley, Gary Snyder, Denis Levertov, Carolyn Forché; in nedvomno mnogi drugi. Zadnji, za katerega vem, Galway Kinnell, se je z delom *Book of Nightmares* iz leta 1971 približal številu 50 000.

Podatki o prodaji knjig niso edino, kar je moč navesti v podporo ugotovitvi, da se je število ljubiteljev poezije v zadnjih tridesetih letih

podeseterilo. Literarna srečanja so najboljši vir novega občinstva, toda več je tudi revij, posvečenih poeziji, in povečala se jim je prodaja. Leta 1955 bi vam nihče ne verjel, če bi napovedali, da bodo čez tri desetletja Združene države podprle dvomesečnik, tabloid v nakladi dvajset tisoč izvodov, ki bo na voljo pri prodajalcih časopisov od vzhodne do zahodne obale. Vsi se pritožujejo nad *American Poetry Review* in nihče se ne zaveda, kako presenetljivo je, da sploh obstaja.

Pred nekaj leti je časopis založniške industrije objavil lestvico največjih komercialnih knjižnih uspešnic vseh časov, ki se začinja s knjigo *The Joy of Sex*, prodano v milijon izvodih, ter končuje z uspešnicami, ki so dosegle število 250 000. Po naključju sem lestvico prebral kmalu potem, ko sem izvedel, da so knjigo *Coney Island of the Mind* Lawrence Ferlinghettija, komercialno žepno izdajo, prodali v več kot milijon izvodih. Ker gre za pesniško zbirko, se je sestavljalcem lestvice zdelo, da ta rezultat prodaje ne šteje.

Kadar govorim o vsem tem, naletim na odločno nasprotovanje. Nihče mi noče verjeti. Če mi le uspe prepričati ljudi, da so številke prave, mi takoj postrežejo z razlogi: Bly prodaja dobro zato, ker je spreten propagandist, Ginsberg je razvpit, Richova gre v prodajo zaradi svojih feminističnih idej. Ljudje se oklepajo takšnih razlag, ker so predstave o nepriljubljenosti poezije pomembne tako za obrekovalce kot za privrženca te zvrsti. Le zakaj skoraj vsakdo, ki je kakorkoli povezan s pesništvom, trdi, da je občinstva vedno manj? Brez dvoma je deloma temu kriv strah pred neuspehom in ponižanjem. Obstaja tudi razlog, ki gledano od daleč zveni prav ljubko: nekateri med nami tako močno ljubijo poezijo, da se jim zdi sramotno, ker ta nima svojega mesta v življenju prav vsakega posameznika. Zapeljani od strasti pretiravamo in trdimo, da »poezije ne bere nihče«.

Kadar se postavim po robu takšnim stališčem, sprva vztrajam zgolj pri številkah. Kljub temu, da nagnjeni k umetnosti sovražijo statistiko, nam zatrjujejo, da »poezije ne bere nihče«; to je spet numeričen, statističen podatek – in to napačen.

Vztrajati pa moram tudi pri naslednjem: verjamem v kakovost sodobne poezije v njeni najboljši luči; verjamem, da najboljša ameriška poezija našega časa sestavlja upoštevanja vredno literaturo. *Ameriška poezija po Lowellu*, antologija na štiristo straneh, ki bi se, na primer, omejila na pesnice in pesnike, rojene v letih 1920–1940, bi lahko zbrala obsežen, raznolik, razumen, lep, ganljiv in trajen opus. In pri tem ne pozabimo, da bi se omejila na komaj stotinko odstotka objavljenih pesmi. Če človek piše o »Poeziji danes«, mora priznati, da je večina pesmi obupno slabih – večina pesmi kateregakoli obdobja je obupno slabih. Če napiše članek in trdi, da je poezija v obupno slabem stanju, ima vedno prav. In je vedno tepec.

Naš problem ni poezija sama, temveč to, kako jo javnost sprejema.

Čeprav imamo danes več poezije, je ocen po revijah manj. Tako *Harper's Magazine* kot *The Atlantic* sta opustila četrletna poročila o dogajanju na področju poezije. *The New York Times Book Review* ni nikoli kazal veliko zanimanja za poezijo, toda ko je ta postala priljubljena, je pozornost še bolj upadla. *The New York Review of Books*, vedno bolj političen kot poetičen, namenja poeziji vsako leto manj prostora. Najbolj nazadnjaški pa je *The New Yorker*. List je včasih redno objavljval razprave o poeziji Louise Boganove. V zadnjem času pa, kadar se časopis dotakne te teme, Helen Vendler raje piše o prevodih ali pa o že umrlih pesnikih, ker je to pač varneje. Avtorji kot Louise Bogan, Conrad Aiken in Malcolm Cowley so si z literarno kritiko služili kruh. Njihovi nasledniki poučujejo trikrat tedensko. Ljudje z redno zaposlitvijo naj ne pišejo knjižnih ocen.

To namreč pomeni izgubo za poezijo in njenega bralca – kar potrebujemo, so recenzenti, ki bodo presejali ogromno količino materiala. Teža številke jemlje pogum bralcem, ki se trudijo ostati na tekočem. Poezije je več kot kdajkoli prej. Kako ločiti zrnje od plev? Kako najti ali prepoznati nekaj novega in lepega? Ko bomo imeli dovolj recenzentov, ki se bodo redno oglašali in bodo uzakonili ustrezna merila, bodo na voljo potrebna tipala, s pomočjo katerih bo moč poročati o bogatem in zapletenem področju.

Poleg teže števil obstaja še en trajen vir zmešnjav: privrženost. Ko sem pri svojih dvajsetih pisal jambске stance, mi je *Howl* Allena Ginsberga predstavljal živ očitek. Za trenutek sem Allena oklevetal: »Če ima on prav, se jaz motim.« Takšen »ali – ali« pristop je nesmiseln in banalen: omejitve siromašijo. V dvajsetih letih tega stoletja ni bilo dovoljeno občudovati T. S. Eliota in Thomasa Hardyja obenem; intelektualci, ki so občudovali Wallacea Stevensa in njegov »*bric-a-brac*«, so stežka našli prostor še za Frosta in njegov subjekt. Če se ozremo na dolgotrajen razcvet sodobne poezije iz časovne razdalje (in brez bremena privrženosti), lahko občudujemo obdobje virtuoznosti in številna odličja raznolikih osebnosti, rojenih v sedemdesetih in osemdesetih letih preteklega stoletja, ki so se med seboj poznale in pisale, kot bi ne vedele druga za drugo. Katera četverica si je tako malo podobna kot ravno Mooreova, Williams, Stevens in Frost?

Morda pa je takšna četverica med nami zdaj. Morda smo ravno tako bogati in raznoliki, kot smo bili takrat. Če si danes dovolimo eklekticism ali celo ekumenizem, lahko uživamo veličastno raznovrstnost. Če se omejimo na zadnja dela mlajših poetov, je z nami nova pripovedna poezija (Robert McDowell: *Quiet Money*; Wesley McNair: *Town of No*), omamlja nas duhovitost jezikovne poezije (Bob Perelman: *Captive Audience*), spodbuja nas energija (Molly Peacock: *Take Heart*) in užitek nam ponujajo dovršeni zaključki (Elizabeth Spires: *Annonciade*).

Pesem je moč ljubiti na tisoč načinov. Najboljši pesniki ponujajo

nove možnosti in predvsem na te nove možnosti se je treba navaditi. Javno branje poezije pripomore k razumevanju (to pojasnjuje, kako poezija cveti brez recenzij), ker pesnikov glas in gib ponujata vstop v poezijo. Branje pomaga, toda kot nadomestek kritike je neučinkovito. Težko razločimo, kaj nam je vseč, pesem ali njena predstavitev.

Navsezadnje je pesnikov in literarnih srečanj veliko. In tu je tudi občinstvo. Zame, ki sem rojen v dvajsetih letih (ki so nam dala veličastno poezijo, a zapostavila branje; in ko je založba Knopf pod ceno prodajala *Harmonium Wallacea Stevensa*), je naš poetični trenutek inspiracija. Ko sem odraščal, v 30-ih, 40-ih, 50-ih letih, so pesniki redko brali na glas in bili so srečni, če so prodali tisoč izvodov svoje knjige. Ko stopamo v devetdeseta leta, je ameriško ozračje neprimerno bolj naklonjeno poeziji. Med pošto, v vrstah poslušalcev, celo v bližnji trgovini naletim na širok odziv. Najdem ga v revijah in med poslušalci v od boga pozabljenih krajih, kot so Pocatello, Akron, Florence (Južna Karolina) in Quartz Mountain (Oklahoma). Prisoten je v knjigah, ki izhajajo, in v nadpovprečno dobri prodaji mnogih.

Medtem ko se večina bralcev in pesnikov strinja, da poezije ne bere nihče (in se grejemo ob črednih ognjih naše samotne umetnosti), se množica brezimnih zgrinja v veličastno občinstvo, ki ga je iskal Whitman.

Izbral in spremno opombo napisal

Aleš Debeljak,

prevedel Boštjan Leiler

Donald Hall je eden najbolj poznanih spremljevalcev (kritik, urednik, teoretik) svetovne poezije. Njegova knjiga *The One Day: A Poem in Three Parts* je prejela nagrado *National Book Critics Circle Award* za leto 1989. Eseg, ki ga povzemamo iz lanskoletne septembrske številke revije *Harper's Magazine*, tvori uvod v knjigo *The Best American Poetry* (1989), ki jo je Hall tudi sam uredil.